

JOHN FINNIS:**Prirodzený zákon a prirodzené práva**

Bratislava: Kalligram 2019, 712 s.

V roku 2019 vo vydavateľstve Kalligram vyšiel slovenský preklad knihy Johna M. Finnis *Prirodzený zákon a prirodzené práva*. Táto práca si zaslúži pozornosť, pretože autor sa v nej pokúša zdôvodniť ľudské formy dobra, blaha a spôsob ich identifikácie prostredníctvom teórie prirodzeného zákona, čo v istom zmysle môže obohatiť diskusiu o univerzálnosti ľudských práv z pohľadu liberálnej politickej filozofie.

Publikácia je rozdelená do troch častí a trinástich kapitol. Prvá časť sa zaoberá metodologickými otázkami a filozoficko-historickými interpretáciami teórie prirodzeného zákona, jej právnej platnosti a vzťahu k morálke či sociálnej praxi. Druhá časť analyzuje tradičné koncepty teórie prirodzeného zákona: základné ľudské formy dobra (život, poznanie, hra, estetický zážitok, priateľstvo, praktická rozumnosť a náboženstvo), základné požiadavky praktickej rozumnosti, spoločné dobro, spravodlivosť, práva, autoritu, právo, záväzok a nespravodlivé zákony. V tretej časti sa zaoberá vzťahom prírody, rozumom a Bohom.

Finnis vychádza z niekoľkých predpokladov, ktoré vymedzujú filozofické mantinely jeho uvažovania. V prvom rade na viacerých miestach zdôrazňuje, že štátom prijaté normy, ktoré majú poskytovať sociálne techniky na riešenie sporov, odmieta, pretože fakty nemožno preukázať a prezentovať bez vyhodnotenia a pochopenia toho, čo je skutočne dobré pre ľudí. Sociálne vedy, psychológia, antropológia či metafyzické pozorovanie alebo posudzovanie nie sú schopné pochopiť a definovať ľudskú prirodzenosť, pretože každé individuum ľudskú prirodzenosť zakúša zvnútra vo forme vlastných sklonov. Z tohto dôvodu ani nie je možné nejakým spôsobom zdôvodniť ľudské formy dobra. „Človek skôr v rámci jednoduchého neodvodzujúceho aktu porozumenia pochopí, že predmet sklonu, ktorý zakúša, je prípadom všeobecnej formy dobra pre neho (aj pre iných, ktorí sú mu podobní)“ (s. 78). Okrem toho Finnis predpokladá, že to, čo je súčasťou ľudskej prirodzenosti, sa jednoducho riadi rozumom, pretože človek má úsudok, vďaka ktorému je schopný rozlíšiť príjemné od škodlivého. „V súlade s ľudskou prirodzenosťou [*conveniens humanae naturae*] je riadiť sa správne utvoreným úsudkom (...) A čokoľvek je zjavne v rozpore s týmto úsudkom, to sa podobne chápe, že je proti zákonu prirodzenosti, a to prirodzenosti

ľudskej“ (s. 91). Finnis teda rozpracúva teóriu prirodzeného zákona ako teóriu racionálnych základov morálneho úsudku racionálneho a autonómneho človeka, na ktorú sa odvoláva naprieč celým dielom.

Vzhľadom na uvedené predpoklady je táto publikácia príspevkom k liberálnemu pochopeniu ľudských práv, čoho dôkazom sú rozsiahle časti, ktoré sa zaoberajú problematikou spravodlivosti, authority, práva či úlohami zákonov a záväzkov. Prínos a originalnosť autorovho prístupu sú v tom, že spája liberálny dôraz na autonómiu a neutrálnu a zjavnú teóriu ľudských dohier, ktorú rozpracoval Tomáš Akvinský, zatiaľ čo na všeobecne známe teórie prirodzeného zákona nekladie dôraz, alebo je voči nim kritický (napr. voči Kantovi na s. 519, 552 – 553, 557 či na s. 610).

Z hľadiska rozsahu najpodstatnejšou časťou je druhá časť, v ktorej Finnis formuluje okrem iného sedem základných hodnôt (resp. ľudských dohier): život, poznanie, hra, estetický zážitok, priateľstvo, praktická rozumnosť a náboženstvo. Autor ich základnú hodnotu odvodzuje zo sebadôkazu, pretože, žiadny rozumný a inteligentný človek nebude súhlasiť s tvrdením, podľa ktorého poznanie, priateľstvo, život či spravodlivosť nie sú ľudskou formou dohier. Čiže ak akýkoľvek človek spĺňa podmienku praktickej rozumnosti, potom je schopný prísť k rovnakým záverom. Toto vyvoláva zásadné filozofické otázky a to, či je možné na základe praktickej rozumnosti určiť tento zoznam dohier, alebo ako ich z individuálnej úrovne možno akceptovať ako spoločné dobro. Tento nedostatok je zrejmy napríklad v prípade prvej ľudskej formy dobra – poznania: poznávam preto, lebo som dospel prostredníctvom praktickej rozumnosti k tomuto záveru, a preto ide o základnú hodnotu. Finnis tvrdí, že dobro poznania je samozrejmé, zjavné. Nemožno ho dokázať, no žiadny dôkaz ani nepotrebuje (s. 120, 125, 147). Takýto spôsob argumentácie zahmlieva a nedostatočne zdôvodňuje jeho záver, prečo poznanie je základnou ľudskou formou dobra samo osebe. Podobne vyznievajú kontraproduktívne autorove tvrdenia, podľa ktorých priateľstvo je základnou ľudskou formou dobra, keďže prispieva k sebanaplňaniu a sebauskutočňovaniu a vzájomnému utváraniu medzi zainteresovanými subjektmi (s. 225). Autorov záver o nestrannom pohľade, pohľade z tretieho hľadiska, jedinečnom pohľade, z ktorého je rovnako „v zornom poli“ a „v hre“ vlastné i priateľovo dobro (s. 228), je prinajmenšom idealistické, pretože vylúčenie „vlastného“ alebo „priateľovho“ hľadiska vytvára dojem, akoby pravé priateľstvo bolo nezávislé od sociálnych záujmov zúčastnených aktérov. To je však nedostatočne zdôvodnený záver, prečo priateľstvo založené na „nestrannom“ pohľade je základnou ľudskou formou dobra a prečo iný druh priateľstva ním nemôže byť.

Finnis odmieta pokusy hierarchizovať spomínané základné ľudské formy dobra, pretože každé z nich sa dá pokladať za najdôležitejšie (s. 157, 174). Zároveň však tvrdí, že praktická rozumnosť je jedným zo základných dohier, vďaka ktorému má

človek účasť na ostatných základných dobrách a riadi sa ním pri svojich osobných záväzkoch, pri výbere projektov a pri ich realizácii (s. 168). Praktická rozumnosť je základným aspektom ľudského blaha, pričom sa zaoberá aj „účasťou človeka na všetkých (ostatných) základných aspektoch ľudského blaha. Preto sa jej požiadavky zaoberajú plnosťou blaha“ (s. 170 – 171). Tento koncept praktickej rozumnosti však možno uplatniť iba na zreľých, inteligentných, skúsenosťou rozumných, vnútorne vyrovnaných či túžbami alebo vášňami neovplyvnených ľudí, čo značne obmedzuje rozsah ľudí, ktorí sú schopní dospieť prostredníctvom usudzovania k poznaniu týchto základných dober, alebo ľudí, ktorých sa tieto dobrá týkajú. Finnis proti tejto námietke argumentuje tým, že pri posudzovaní špecifických práv istých osôb by sa mal brať do úvahy určitý vzorec či rozsah vzorcov ľudského charakteru, správania a interakcie v spoločenstve, ktorý by mal prispievať k individuálnemu rozvoju (s. 335). Rovnako Finnis odmieta, aby akékoľvek rozhodovanie autority bolo interpretované ako súdenie o inom človeku, že sa mylí, a že konanie podriadených si zaslúži len pohrdanie a preferovanie vlastných záujmov autority (s. 340). Napriek tomu v deviatej kapitole rozpracúva politickú teóriu autority, podľa ktorej autorita zohráva dôležitú úlohu pri riešení rozsiahlych koordinačných problémov jednomyselným rozhodovaním (s. 356), prispieva k lepšiemu plneniu vytýčených cieľov (s. 353 – 354), či disponuje vyššie spomínanými ľudskými vlohami (s. 371, 380). Problémom tejto teórie je, že v rámci politického uplatnenia zakotvuje ľudské práva na základe racionálnej spôsobilosti autority a kladie dôraz na ich univerzálnu nemennú platnosť, zatiaľ čo ignoruje ich sociálne uznanie a ich pluralitnú povahu.

Na záver treba zdôrazniť, že táto publikácia je obsiahla a z hľadiska použitých zdrojov je zrejmé, že autor má v danej problematike pozoruhodný prehľad. V tomto zmysle sú užitočné aj poznámky na konci každej kapitoly, ktoré zahŕňajú odkazy na autorov, zaoberajúcich sa problematikou prirodzeného zákona. Napriek vyššie uvede- ným výhradám túto publikáciu ocení najmä čitateľ, ktorý sa zaoberá filozofiou Tomáša Akvinského, alebo problematikou zdôvodnenia ľudských práv z pohľadu prirodzeného zákona.

Martin Foltin

Martin Foltin
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava I
Slovenská republika
e-mail: mart.foltin@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3981-7811>